

Észak-Mátrai erdőművelési megfigyelések

SÁGHI ISTVÁN

a volt recski erdőgazdaság főmérnöke

A köztudatban és a közhasználatú elnevezésekben a Mátra úgy szerepel, mint a Zagyva és a Tarna folyó közötti terület a nagy magyar Alföld északi peremén. Az említett két folyó közötti terület azonban geológiai meghatározásban eltérő képet mutat. Ennek alapján beszélünk Centrális (közép) Mátráról és Mátra aljáról. Ezen az elhatároláson belül is többféle tagozódást veszünk figyelembe. A Centrális Mátra területén belül is megkülönböztetünk déli, nyugati, északi és keleti Mátra tömböket.

Cikkemben a szorosan vett Északi-Mátra területén végzett erdőművelési megfigyelésekkel kívánok foglalkozni. Ide tartoznak az Ágasvár—Kalapostetőtől Ny—K-i irányú és a főgerinctől a Tarna völgyéig húzódó területek. Ezek képviselik az Északi-Mátra jellegzetességeit. Az erdőgazda szemével nézve felölelik mindazon erdőgazdasági problémákat, amelyek a hegyvidéki erdőgazdálkodásban mindennapi feladatként jelentkeznek. A terület a 200 m tszf.-i magasságtól az 1000 m-ig magában foglalja az akác telepítési lehetőségektől az őshonos bükk természetes felújulásának lehetőségeit.

A Magyar Középhegység fent elhatárolt területe hazánknak legnagyobb, illetve legmagasabb, jóformán vulkanikus takarókból felépített területe és elsősorban az erdőgazdálkodásra van utalva. Népgazdaságilag is elsőrendű követelmény, hogy a zömében kizárólag csak erdőtalaj céljaira alkalmas területek mihamarabb visszaadassanak eredeti rendeltetésüknek.

Az egyes fafajok jelenlegi százalékos megoszlása az alábbi:

Cser	Tölgy	Bükk	Gyertyán	Fenyő	Akác	Egyéb
36	30	14	10	5	2	3

Annak ellenére, hogy az említett területen a bükk őshonosságáról beszélünk, a feltüntetett táblázat adatai mégis azt igazolják, hogy a bükk kevesebb, mint amennyinek lenni kellene. Ebből következik, hogy a jövőben törekvésünk arra kell, hogy irányuljon, hogy visszahódítsuk a bükk-területeket és különösen a gyertyán által elfoglalt területeket csökkentsük.

A továbbiakban a bükk szerepéről kívánom olvasóimat tájékoztatni a mátrai viszonyok között. A bükk az említett területen megtalálható a 200 m tszf.-i magasságban lévő Balla-völgyben, az üde, paradus és laza talajú É-i kitettséű völgyekben, természetes megtelepedésben. Feljebb a Tilonka-erdő 80—100 éves bükkállománya igazolja a bükk optimális körülményeit. Innen felfelé haladva egészen a főgerincig, sőt egyes helyeken még azon is túl, a bükk uralja az állományok zömét. A bükk megtelepedésével kapcsolatban végzett megfigyeléseink arra a következtetésre vezettek, hogy azokon a területeken, ahol a múlt gazdálkodásában nem az azonnali profit volt a főcél, ott a természetes megtelepülésre irányuló törekvés meghozta a kívánt eredményeket. Ezekről a sikeres felújítási törekvésekről tanúskodnak a Rudolftanya környéki és a Kékes alján elterülő Haluskás-i bükk fiatalosok. Ezeken a területeken a gyertyán, mint kísérő fafaj, ugyan szintén jelen van és a továbbiakban már csak a szakszerű tisztítási munkák elvégzésén múlik a helyes elegyarány kialakítása, a két fa nem közös együttélése.

A természetes megtelepülések vizsgálatánál azonban nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy mint sok egyéb helyen, a mátrai területeken sem törekedtek mindenkor a természetes felújítás elősegítésére. Különösen tapasztalható ez a jelenség egyes magán erdőbirtokokon, ahol a tarvágások alkalmazásában látták az egyetlen célravezető gazdálkodási módot. A nagy kiterjedésű, fel nem újult vágás-területek főleg ott találhatók, ahol korábban fakitermelő cégek végezték a termeléseket. Ezek nyomai jelentkeznek a nagy kiterjedésű vágásokban és a még mindig igen sok helyen pótlásra szoruló fiatalosokban. Különösen a Gallyatetőről ÉNy-ra eső területeken találjuk az ilyen fiatalosokat, amelyek pótlása csak a felszabadulást követő időkben indult meg ténylegesen.

A második világháborút követő idők új alapokra épült erdőgazdálkodása döntő változásokat hozott a Mátra erdeinek életében is. Fahasználati tevékenységünk a természetes felújulások biztosítása felé orientálódott és megszűntek a nagy kiterjedésű tarvágások, egyidejűleg pedig megindult a régi vágás-területek hiányainak pótlása. Ezt igazolják a Kékesoldal és Kövesorom kefesűrű újulatai és a Martalóc sikeres fenyőelegyítései.

A természetes felújulás érdekében végzett törekvések azonban mégsem jelentkeztek minden területen, mert egyes helyeken eleve nem nyílt lehetőség ennek biztosítására. Az oka az volt, hogy korábban már a gyérítéseknek annyira megritkították az állományokat, hogy mire a véghasználatokra került a sor, azokban már csak előzetesen, mesterséges alátelepítésekkel lehetett az utódokról gondoskodni. Elég gyakran lehetett találkozni 0,4–0,5 sűrűségű, egészen rosszul záródott, teljesen elfüvesedett előhasználati állományokkal, amelyeket a legeltetések érdekében megritkítottak. Természetesen ezeken a területeken az önvetényülés már-már egyáltalán nem volt biztosítható. Különösen észlelhető volt ez a közületi kezelésben lévő erdőkben, ahol a gyérítések esetében mindig ritkításról beszéltek. A bükk százalékos arányának emelése érdekében további teendőink közé tartozik, hogy a háborús években erőteljes ütemben folyó bükk kitermelések miatt jelentősen megcsappant bükkös állományok fatömegét óvjuk és helyettük elsősorban a cseresek, gyertyánosok és kigyérült tölgyesek kitermelését végezzük el.

D-i kitettségi oldalon — elől négy-, hátul húszéves — fenyőerdősítés

Fenyőítési kísérlet rontott állomány alatt

Bükkös állományaink jelenlegi alacsony előfordulását egy másik súlyos hiba is elősegítette. Ennek okát a szakszerűtlen véghasználati tevékenységben kell keresnünk. Szakembereink nagy része nem fordított kellő gondot a véghasználati állományok kitermelésének előkészítésére. Sikeresen felújult vágható állományokról tudunk, amelyek a meggondolt fokozatos bontás helyett az azonnali tarolást választották. Az eredmény az lett, hogy az egyébként jól megtelepült sűrű újulat a következő év őszére eltűnt. Tetemes költség, éveken át tartó fáradságos munka vált szükségessé, míg az egykoron szépen fejlett bükkállomány helyén elfogadható, más fafajú fiatalost láthatunk.

Területünknek a bükk mellett másik értékes fafajával, a tölgyvel kívánok továbbiakban foglalkozni. A tölgy a felső régiókban a bükkal egyesesen fordul elő és kiváló növekedést mutat. Az alacsonyabb szinteken azonban már inkább cser és gyertyán kíséretében, de sok helyen egyetlennül is. Természetes felújulási lehetőségei is megvannak a Mátra É-i lejtőin. Igen szép eredményekről beszélnek a sándorréti Hosszúbérc és a fényesi Harasztos tölgyfiatalosai. Nem hagyható azonban figyelmen kívül az sem, hogy a múltban éppen ezeknek az állományoknak természetes felújulására fordítottak igen kevés gondot. Különösen megemlítendő a lankásabb területeken lévő régi községi és közbirtokossági erdők. Ezekben az erdőkben a szertelen fahasználatok mellett a makkgyűjtés és legeltetés teljesen lehetetlenné tette a természetes felújulást. Erről tanúskodnak a Kerékkötő-erdő hatalmas vágásterületei, ahol az eredeti 0,8 T. elegyarányú állományt felváltotta a 0,8 Gy. elegyarányú fiatalos. A tölgyek mértéktelen kiszedése a cserrel és gyertyánnal egyes állományokból, különösen az újjáépítés éveiben, elsősorban a volt úrbéres erdőkben, elősegítette azok elcseresedését, illetve elgyertyánosodását.

Nem hagyható figyelmen kívül a gyertyán szerepe a mátrai erdőkben. A gyertyán jelenlegi előfordulása kétségtelenül nagyobb, mint ahogy azt az okszerű erdőgazdálkodás követelményei megengedik. Távlati terveinkben a jelenlegi előfordulást

közel a felére kívánjuk csökkenteni, vagyis olyan mértékben fogunk a részére helyet biztosítani, amilyen mértékben az elegyítésekhez szükséges és a második koronaszint kialakításhoz kívánatos. Különösen vonatkozik ez irányú törekvésünk a bükk-gyertyán, illetve a tölgy-gyertyán elegyítésekre. Ilyen irányú munkálatok folynak jelenleg is a hatalmas kiterjedésű Szederje-i volt birtokossági vágásokban. Meg kell jegyezni azonban, hogy a gyertyán jelenlegi százalékarányának csökkentése egyáltalán nem gyertyán-ellenes tevékenységet céloz, hanem az egészséges fafaj-politika kialakítását.

Az említett főfafajokon kívül meg kell emlékezni azokról az elegyfákról, amelyek viszonyaink között szép eredményeket hoznak, mint a hegyi és korai juhar, a magas-kőrös, a hegyi szil, továbbá a völgyekben húzódó patakok mentén az éger és a vízmosások megkötésében oly eredményes segítőtársunk az akác. Ezek az akác kivételével összefüggő állományokat nem alkotnak, inkább elszórtan találhatók.

Lucosok közül kiemelkedő vörösfenyő pótlások

Az eddigiekben az Észak-Mátra lombállományainak megtelepülési viszonyaival foglalkoztam, a továbbiakban a fenyősítési eredményekről szeretnék számot adni.

A múlt század utolsó évtizedeinek kivételével a Mátra fenyősítésével kapcsolatos törekvésekről nem tudunk. Találkozunk néhány fenyőgyednek a parkokban, kastélyok körül való megtelepítésével, mint Parádfürdő, Sasvár, Holló-tanya, de céltudatos fenyőerdősítések nem folytak. A fenyőerdősítési kísérletek közül a legrégibb a Leiszk (Lajszka) hegy aljában történt fenyőerdősítés, amely kb. 3 kh. területen feküdt és 60 éves korában a második világháborúnak esett áldozatul. A visszamaradt tuskókról megállapítható volt egészséges növekedése.

Céltudatos fenyősítés a Mátrában csak a harmincas években vette kezdetét. Kezdetben egy-két lelkes szakember egyéni törekvését és kísérleteit tükrözik a mai Vörösfenyő, Lipót-nyirjes és Gilice fenyőfoltjai. Az első fenyőtelepítési kísérleteket fokozatosan követték a többiek és ma már mintegy 1000 ha-t kitevő fenyőtelepítésről adhatunk számot a Mátra É-i területein. Célunk az, hogy a lombállományok természetes felújulással biztosított megtelepülése mellett, mintegy 30%-os térfoglalalási lehetőséget biztosítsunk a fenyőnek. Ezt a célt távlati terveink 20 év alatti időtartamra irányozzák elő. Az első fenyőtelepítési kísérleteknek egyetlen szépséghibája csak az, hogy legnagyobbbrészt elegyetlen telepítések és csak alig egy-két helyen végezték a későbbi pótlást más fafajjal. Az akkori viszonyok mellett azonban ez is jelentős úttörő munkának számított és köszönet illeti azokat a szakembereket, akik megteremtették a Mátra fenyvesítésének alapjait. A fenyősítési törekvésnek szak szempontból és kísérleti szempontból is egyik legszebb példáját látjuk a Rudolf-tanyai fenyőerdősítésben. Ez a terület mintegy 10 ha-t kitevő fenyő és lomelegyítés

500—600 m tszf-i magasságban. A kb. 25 éves telepítés arborétum jellegével hivatott arra, hogy idővel konkrét eredményekkel igazolja az utókornak a Mátra É-i oldalán telepíthető fenyőféléseknek alkalmazását. A telepíthető fenyőfélések kikísérletezése mellett az arborétum célja továbbá az is, hogy olyan magtermő egyedeket neveljen ki, amelyekről a későbbiek folyamán a szükséges magmennyiséget biztosítani tudjuk.

Az első fenyőítési kísérletek eredménye

A Rudolftanya-i arborétum alig negyedszázados kora már is kézzelfogható eredményeket mutat fel. Az ott kísérletképpen megtelepített fenyőfélések igazolják, hogy a lú-, vörös-, jegenye-, erdei- és a zöld Douglas-fenyő, valamint a délre hajló kopárokon a feketefenyő fogja képviselni a Mátrában a jövő fenyőállományait. Az arborétumnak ezek a fenyői magassági és vastagsági növekedésükkel, valamint egészségi állapotukkal igazolják a fenti megállapítást. A telepítés csoportosan történt és így megvan a lehetőség, hogy a csoportokban, de az egyedeknél is, megfigyeléseket végezhessünk. 1948-ban a töltelékegyedek egy részét kiszedtük és a javafáknak téres állást biztosítottunk. Az azóta eltelt 6 év igazolta, hogy ennek a felszabadításnak a Douglas- és az Abies-egyedek érezték a legnagyobb szükségét, mert ezeknél a megfigyelések szerint jelentős magassági és vastagsági növekedés jelentkezett.

Konkrét eredményként kell kezelni a símafenyővel történt megfigyeléseket is ezen területen. A kielégítő vastagsági és magassági növekedés mellett sem tekinthetjük a jövő fenyőjének a bükk régióban ezt a fenyőféléseget. 1949-ben a símafenyő jelentős részét, mintegy 70%-át ki kellett szedni a telepítésből. A fiatal hajtásokon a *Pineus strobi* volt észlelhető. Ugyanezen évben pedig az elvégzett gyökérvizsgálatok az *Armillaria mellea* jelenlétét igazolták. Jelenléte a vörös- és jegenyefenyő egyedeknél is észlelhető volt, azonban a legérzékenyebben a símafenyő reagált. Következtetésünk az volt, hogy az *Armillaria* jelenléte miatt a símafenyő a bükk régiók fenyőelegyítésére nem alkalmazható.

Fenyőelegyítéseink kialakításában fontos szerepet visz mátrai viszonylatban a vörösfenyő. Nem egy késői pótlás tanúskodik a vörösfenyő növekedési erényeiről, de a rudolftanyai arborétum vörösfenyő egyedei különösen feltűnően igazolják a létjogosultságát. Természetesen a későbbi idők fogják eldönteni, hogy az őshonos lombdóktól milyen mérvben fogja a fenyő pótolni. A korábban telepített fenyőegyedek azt igazolják, hogy szép számmal található már alattuk több helyen a természetes úton megtelepült fiatalos.